

Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi

Haziran 2020

Yıl 10, Sayı 1, ss.105-112.

DOI No: <https://doi.org/10.20493/birtop.713207>

Makale Türü: Araştırma makalesi

Geliş Tarihi: 01.04.2020

Kabul Tarihi: 21.06.2020

Journal of Individual & Society

June 2020

Year 10, Issue 1, pp.105-112.

Article Type: Research article

Submitted: 01.04.2020

Accepted: 21.06.2020

Atıf Bilgisi / Reference Information

Işık, C. (2020). Hegel'in Hristiyan-Cermen İlkesi: İlahilik-Beşerilik Birliği. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (1), 105-112.

HEGEL'İN HRİSTİYAN-CERMEN İLKESİ: İLAHİLİK-BEŞERİLİK BİRLİĞİ¹

HEGEL'S CHRISTIAN-GERMAN PRINCIPLE: THE UNITY OF DIVINITY AND SECULARITY

Ceyhan IŞIK

ceyhan011980@gmail.com,

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-5067-1799

Öz

Georg Wilhelm Friedrich Hegel sonrası felsefe Avrupa'da epey ladini bir yola girdi. Gerçi Hegel öncesi de Avrupa'da din birçok yönden önemini kaybetmişti. İdealist filozoflar ise din ve felsefe arasında bir ahenk bulmaya çalıştılar. Bu bağlamda Hegel, ilahilik ve beşerliliğin vahdeti anlamana gelen Hristiyan-Cermen birliği ilkesini öne sürdü. Bu öğretiye göre Hristiyanlık ve Cermenlik arasında herhangi bir çatışma bulunmamaktadır. Bu öğretisinde Hegel, Hristiyanlığın ruh öğretisini merkeze alır. Ayrıca o, Yunan felsefesinin ilahilik-beşerilik birliği öğretisinden mahrum kalmasını gayet normal karşılıyordu. Bununla birlikte birçok filozof, ilahi boyutu görmezden geldi ve Hegel

1 Bu makale "Din Siyaset İlişkisi Açısından Hegel'de Devletler İlişkisi" adlı doktora tezinden yararlanılarak üretilmiştir.

sonrası felsefe tarihinde salt dünyevi bakışın öne çıktığını söylemek imkân dâhilindedir. Ne var ki bu, Hegel'in istemediği bir durumdu.

Anahtar Kelimeler: Din, laiklik, birlik, ruh, rahip.

Abstract

The philosophy has gone to a very non-religious way after Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Actually religion had lost his significance before Hegel. The idealist philosophers tried to find a concordance between religion and philosophy. In this sense Hegel puts the Christian-German principle forward, which means the unity of divinity and humanity. There would be no any conflict between divinity and humanity according to this teaching. .In his teaching, Hegel put the Christian spirit on central of his doctrine. He found it quit normal as a conclusion that the Greek philosophy was devoid of this teaching. However many philosophers ignored the divine side of this doctrine and it is possible to assert that the pure secular attitude came into prominence after Hegel in the history of philosophy but this was a situation that Hegel did not want.

Keywords: Religion, secularism, unity, spirit, priest.

1. GİRİŞ

Felsefede genelde Aristocu tutum izlenerek bir şeyin örneğin teo-ride ya doğru ya da yanlış, pratikte ya iyi ya da kötü, sanatta ise ya güzel ya da çirkin olduğu belirtilir. Netice itibariyle Aristoteles ve birçok takipçisi bize iki seçenek sunarlar: A veyahut B diye. Buna göre bir şey vardır veyahut yoktur, iyidir veyahut kötüdür, güzeldir veyahut çirkindir. Bu keskin iki şıklı zıtlık öğretisi; felsefe, ilahiyat, doğa bilimleri ve siyaset biliminde bir şeyin aynı anda hem ilahi hem de beşeri olabileceğiyle ilgili görüşe engel teşkil eden unsurlar arasındadır. Dolayısıyla genelde bir şeyin ilahi veyahut beşeri olup-olmadığı tarih boyunca sorulagelmiştir. Oysa Hegel, ikilemleri aşma yanlısıdır ve buna ulaşmak için çok faal bir biçimde birlik öğretisini kullanır. Bu öğretiye göre mesela varlık ve yokluk, mutlak zıtlıklar olmayıp her iki olgu oluş kavramı içinde birleşirler.

Birçok alanda -ki buna bilimleri sınıflandırmak da dâhil olmuştur- bir şeyin ya dini ya da dünyevi olduğu belirtilir. Mesela oruç dini olarak addolunurken perhiz dünyevi olarak lanse edilir. Yeri geldiğinde, yağmur yağma meselesinde olduğu gibi, ilahilik ve dünyeviliğin çatıştığı da ileri sürülmüştür. Ayrıca tümel ilahi irade ve tikel beşeri irade arasında uyuma gidildiği için kader sorununun halledildiği gibi fikirler serdedilmiştir.

Hegel'in birlik görüşü yoluyla ilahilik ve beşeriliği, Hristiyanlık ve Cermenlik yoluyla çatıştırmadığını göstermek bu makalenin araştırma konusudur. Bu konu ayrıca bildiğimiz kadarıyla şimdiye kadar detaylı bir şekilde ele alınmış bir konu değildir.

Öncelikle Cermenlerin kim oldukları ve Hristiyanlık ile ilgileri detaylı bir biçimde ele alındıktan sonra, Hristiyan ruh öğretisi bağlamında ilahilik-beşerilik uzlaşısı ele alınacaktır. En sonda ise politik laiklik ve Hegel'in yaklaşımlarının günümüz ile olan bazı ilgilerine değinilecektir.

2. Varlık Tarihi versus Ruh Tarihi

Hegel nezdinde Cermen dünya, Cermen ırkı ile başlamamaktadır. Böyle bir yaklaşım yalın müdrikenin bakış açısıdır ve buna göre Cermenlerin tarihi sadece yalın olarak tarihsel öneme sahip olurdu. Hegel açısından mevcudiyetin bir tarihi vardır, ama bu ancak dışsal mevcudiyet için geçerlidir. Oysaki Hegelyen ruh bununla yetinmez. Hegel'e göre hakikate tekabül eden ruhun tarihi olan dünya tarihi, yalın tarihi konu edinen mevcudiyetin tarihinden farklıdır. Taş-toprakla başlayan varlık tarihinin aksine, dünya tarihini devlet ile başlar. Devleti oluşturduğu için tarihin yanı sıra devlette din ile başlar. Bu Hegelyen bakış açısının Cermen tarihinin başlangıcına da uygulanması gerekir. Bu perspektife göre Cermenlerin ruhsallaşması ile Cermen dünya başlamış olacaktır. Bunu sağlayan unsur ise Hristiyanlıktır (Hegel, 1989: Werke 12: 415-417).

Ludwig Siep'in işaret ettiği gibi, Hegel için Cermenler Roma topraklarını fetheden ve Hristiyanlığı kabul eden kuzeyli ve doğulu barbarlardı.

Bu topluluk ayrıca felsefede Yunan; hukukta ise Roma mirasına sahip çıkmıştı (Hegel, 1996: 438; 1986, Werke 19: 531-532; Siep, 2003; 12). Hegel'e göre Hristiyanlık bizatihi özgür ruh dinidir. Aristoteles gibi tanımın bir şeyin hakikatini verdiği görüşünde olan Hegel için bu ayrıca Hristiyanlık dininin tanımıdır. Bundan dolayı Hristiyanlık şu öğretiye sahiptir: Tanrı ruhtur. Cermen dünya da bu Hristiyan öğretinin Hegel açısından sonucu ise, Cermen dünya da herkesin özgür olmasıdır. Doğu dünyasında yalnızca despot, demokratik Yunan ve aristokratik Roma dünyasında ise bazıları özgür iken Cermen dünya da herkes özgürdür:

<i>Tarih Evreleri</i>	<i>İdare şekli</i>	<i>Özgürlük Durumu</i>
<i>Doğu</i>	Despotizm	Despot
<i>Yunan</i>	Demokrasi	Bazı
<i>Roma</i>	Aristokrasi	Bazı
<i>Hristiyan-Cermen</i>	Meşruti Monarşi	Herkes

3. Aristoteles'in Bilmediği Ruh Öğretisi

Hegel, Aristoteles'in herkesi özgür olarak tanımamasının nedeni olarak onun Hristiyanlığın ruh öğretisini bilmemesine bağlar. Dolayısıyla Aristoteles'in bu öğretilerden mahrum olduğunu düşünür. Gerçekten de Aristoteles, her ne kadar insanı düşünen canlı olarak tanımladıysa dahi kölenin de kendi tabiatı gereği köle olduğunda ısrar eder. Aristoteles ayrıca barbarları Yunan medenilerinin karşısı olarak telakki eder ve onları yurttaşlıktan mahrum bırakır. Hegel ise Hristiyanlığın her insanın tabiatı gereği insan ve özgür olduğu öğretisini dünyaya ilan ettiği görüşündedir. Ek olarak Hegel, Cermen örneğinde gördüğümüz gibi, barbarlığın aşılabileceğini hatta barbarlığın olumlu yönlerini ortaya koymaya çalışır. Neticede Cermen dünyanın özgür olmaması diye bir durum söz konusu olmayacaktır. Yukarıda belirtildiği gibi, Hegel'e göre Cermen dünyada herkes özgürdür ve tarihin zirvesi olan Cermen evre dünyanın sonudur: (Hegel, 1989, Werke 12: 134) "Doğal yaşlılık zayıflıktır, ancak ruhun yaşlılığı ise onun mükemmel olgunluğudur" (Hegel, 1989, Werke 12: 140). Hegel nazarında en mükemmel din Hristiyanlıkta sonsuz-ilahilik ve sonlu-beşerilik birliğinden söz edilmektedir. Ona göre ilahilik ve beşeriliği birbirinden esas ayıran müdrikdir, yoksa ruh değil (Hegel,

1996: 85). Hristiyan dininde Tanrı kendisini Mesih olarak açıkladığı için Tanrı'nın insan oluşundan bahsedilebilmektedir. Bu aynı şekilde Hz. İsa bağlamında hem ilahilik hem de beşerilikten söz edilmesini mümkün kılar (Hegel, 1996: 479). Bunun yanı sıra Hegel'in Hristiyanlık delili olarak adlandırdığı Ontolojik Delil'de (Weiße, 1982: 65, 67) insani ruh mutlak tanrısal ruh ile uzlaşır. İşte tam bu nokta Cermen ilke "ilahi ve beşeri doğaların birlik ilkesi" (Hegel, 1989, Werke 7: § 358; Ottmann, 2014: 271; Emundts, Horstmann, 2002: 106) ile ilgilidir. Netice itibarıyla Hristiyanlıkta "Tanrı kendisini insan yaptı" (Hegel, 1973: § 29) ve bu yolla da kendisinin bilinir olmasını sağladı. Hegel, tüm bu süreçleri Hristiyanlığın kuzey Cermen dünyasını dini bir ilke olarak oluşturması olarak yorumlar. Lakin o, ilk etapta bu dünyayı soyut, kendinde imkân; henüz dünyevi görmemektedir. Bu dünyanın kendisini dünyevilik ile uzlaştırması gerektiği inancını paylaşır. Böylece somut, kendisi için gerçeklik olsun ve bu gerçeklik Hegel için barbar gerçekliğidir. Bu dünyevi gerçekliğin kabalık ve keyfilik olarak sahneye çıktığına değinir. Bu kabalık ve keyfiliğin ise ruhsal ilke yoluyla kaldırılıp-içselleştirileceğini ve barbarlığın buna göre hakikatini bulduğunu iler sürer. Bu süreç Hegel için barbarlığın ruhsal dünyaya entegre edilmesidir. Bu başka bir açıdan barbarlığın kendisini kilisede kaybetmesidir. Kendisini kilisede kaybeden barbarlık, kilise içinde farklı bir biçimde var olmuştur. Netice itibarıyla kilise ve devlet kontrolündeki barbarlık olumlu roller oynayacaktır ki, bunlardan birisi devlet oluşumudur. Cermen dünyayı barbarlığın olumlu sonucu olarak algılayan Hegel, kilise ve devletin Cermen dünyada çatışmayacağına altını çizer (Hegel, 1989, Werke 12: 140-141). Sonuç itibarıyla bu ilahilik-beşerilik birliği ilkesi bizzat Hristiyan-Cermen ilke olacaktır: "ruhsal olan artık devlete yabancı değildir." (Hegel, 1989, Werke 12: 140). Böylece ilahi kilise ve dünyevi barbarlık sayesinde bireysel devlette ruhsallık ve dünyevilik uzlaşmaktadır. Hegel'in bu sadette Cermen Felsefenin Hristiyanlık ile uzlaştığı ile ilgili görüşünün hatırlatılması doğru olacaktır: "Cermen Felsefe Hristiyanlık içerisinde yer alan felsefedir" (Hegel, 1986, Werke 18: 123). Bu felsefede Tanrı mutlak ruh olarak tanınır. Her şey -ki buna dünyevi olanlar dâhildir- Tanrı ruh olarak kavrandığı için ruh ile uzlaştırılır.

3. Laik Rahip Evliliği

Katolikliğin aksine Protestanlıkta “clericus” sınıfının olmadığını belirten Hegel için Protestanlıkta herkes bizatihi “laicus”tur. Bu nedenden “laicus” Protestan din adamı evlenebilmektedir. Bununla beraber Hegel, din adamı olgusunun bizatihi tanrısal bir durum olduğunun da bilincindedir. Fakat Protestanlıkta -Katoliklikte olduğu gibi- rahiplik belli bir zümreye ait değildir ve bu yüzden Protestanlıkta bir din adamı sınıfı veyahut zümresinden bahsedilmediğinin altını çizer. Dolayısıyla Protestanlığa göre her mümin bir nevi din adamıdır, rahiptir (Hegel, 1989, Werke 12: 454-456, 465-496, 503). Aslında Hegel, Protestanlığın bu konuda bir nevi demokratik, Katolikliğin ise buna karşın bir nevi aristokratik olduğunu söylemek istediği belirtilmelidir. Neticede Protestanlık nazarında tanrısal olma muayyen bir sınıfa tekabül etmemekte ve tüm müminler hem ilahi hem de beşeri olmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, Hegel’in ilahilik ve beşeriliği aynıleştirmede, aksine birbirleriyle uyum içerisinde gördüğüdür. Eğer ilahilik ve beşerilik tam anlamıyla aynı olsa idi, ikisinden birinin fazlalık olarak algılanması gündeme gelebilirdi. Aslında birçok Hegel okuyucusunun -ki buna Karl Marks dâhildir- aslında yaptığı budur. Yapılan bu işlem aslında bir nevi Hegel felsefesinin ilahi boyutunu parantez arasına alma veyahut direkt atma manasına gelmektedir. Böylece ilahilik-beşerilik birliğiyle uyum halinde olan Hegel mantığı ve felsefesi, mesela durumun tek taraflı diyalektik materyalizmde olduğu gibi, sadece beşeri yönüyle lanse edilir. Bu ise insan ve toplumun gelişimini ilahilikten soyutlanmış olarak yorumlamak anlamına gelir.

4. SONUÇ

Hıristiyan-Cermen muhitinde yetişmiş olan Hegel’in yetiştiği ortama uygun ilkeler çıkarmıştır. Bu sebepten Hegel için felsefenin sadece entelektüel bir okuma uğraşısı olmadığı gözden kaçırılmamalıdır. Öyle görünüyor ki o, felsefeyi bir yaşam tarzı haline getirmiş ve Batı Hıristiyan kültürünün yaşadığı deneyimleri, kendi dünyasında tecrübe etmişti. Bu Hegel’i salt akademisyen olmaktan öteye götüren en önemli etkenler arasındadır.

Hıristiyanlığın doğasında bulunan teslis ve hulul akidelerinin yeri geldiğinde Hegel'in felsefi çerçevesine katkıda bulunmaktadır. Bir filozof olarak Hegel, bu olguya sadece Hıristiyan bir mümin olarak yaklaşmamış, ayrıca bu tarz öğretilerde felsefi ilkeler aramıştır. İşte bunlardan biri ilahilik-beşerilik ilkesidir.

Son zamanlarda felsefenin ciddi anlamda din olmadan yapıldığı tarihi bir gerçekliktir. Oysaki Hegel için sonsuzluk olgusunu bizatihi içinde taşıyan din, felsefenin merkezinde yer alması gereken ana etmenlerdendir. Dolayısıyla din, felsefe için vazgeçilmez bir unsur olmaktadır. Bunu gösteren ana öğretilerden biri -bu makalede tartışılan- ilahilik ve beşeriliğin çatışmadan birlikte bulunabileceğidir. Hegel, ilahilik ve beşeriliğin birlik halinde algılamayan tüm felsefi öğretileri bir nevi dogmatizm olarak görür gibidir. Buna göre örneğin salt ilahi felsefeyi bir çeşit dogmatik teoloji, salt beşeri felsefeyi ise bir nevi dogmatik antropoloji ve materyalizm olarak addettiği ileri sürülebilir.

İmdi ise Hegelyen ilahilik-beşerilik vahdet öğretisinin İslam düşüncesi açısından kısaca değinmek istiyoruz. Bildiğimiz kadarıyla ne İslam felsefesi ne de tasavvuf ilahilik-beşerilik dengesini direkt bir araştırma konusu ve ilkesi olarak sunmamıştır. Buna karşın bu ilkenin adı konmamış olsa dahi İslam tarihinde aslında ilahilik-beşerilik dengesine birçok noktada değinildiği görülecektir. Hakikat-i Muhammediyye öğretisi muhtemelen bu konunun en çarpıcı örnekleri arasında yer alır. İbnü'l-Arabî, gerçekten de bu öğretiyi hem ilahi hem de beşeri nitelikle uyumlu bir şekilde izah etmeye çalışır. İlahilik-beşerilik dengesi açısından tartışılması gereken hususlar arasında şunlar da sıralanabilir: Din-devlet ilişkileri, fitrat ve nübüvvet. Çağdaş İslam düşüncesinde ise ilahilik-beşerilik uyumuna Fazlurrahman'ın önem atfettiğine değinmek gerekir. O, şu iddialı cümleyi kurabilmişti: "Eğer lâik olan şeye dini bir nitelik verilecekse, bizzat dinin laikleşmesi gerekecektir." Fazlurrahman'ın sahip olduğu bu ilahilik-beşerilik birliği öğretisi, vahiy öğretisini de şekillendirmişti: "Kuran hem tamamıyla Allah kelimadır, hem de olağan anlamda Hz. Muhammed'in kelimadır".

KAYNAKÇA

- HEGEL, GWF. (1986). Glauben und Wissen oder die Reflexionsphilosophie der Subjektivität in der Vollständigkeit ihrer Formen als Kantische, Jacobische und Fichtesche Philosophie, *Jenaer Schriften* içinde, Werke 2, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- (1989). *Grundlinien der Philosophie des Rechts oder Naturrecht und Staatswissenschaft im Grundrisse*, Mit Hegels eigenhändigen Notizen und den mündlichen Zusätzen, Werke 7, 2. Aufl., Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- (1996). *Vorlesungen über die Philosophie der Weltgeschichte*, Band 12, Hrsg. Karl Bremer, Hamburg: Meiner Verlag.
- (1989). *Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte*, Werke 12, 2. Aufl., Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- (1986). *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie II*, Werke 19, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- OTTMANN, H. (2014). Die Weltgeschichte, *G. W. F. Hegel: Grundlinien der Philosophie des Rechts* içinde, Hrsg. Ludwig Siep, 3. Aufl., Berlin: De Gruyter.
- EMUNDTS D., HORSTMANN RP. (2002). *G.W.F. Hegel Eine Einführung*, Stuttgart: Reclam.
- SİEP, L. (2003). *Hegel und Europa*, Geisteswissenschaften Vorträge G 388, Nordrhein-Westfälische Akademie der Wissenschaften, Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh.
- WEIßE, CH. (1982). Über die eigentliche Grenze des Pantheismus und des philosophischen Theismus Mit besonderer Beziehung auf Hegels Vorlesungen über die Philosophie der Religion, *Deutscher Idealismus Philosophie und Wirkungsgeschichte in Quellen und Studien* içinde, Hrsg. Hans Michael Baumgartner, Rüdiger Bubner, Konrad Cramer, Klaus Hartmann, Hermann Krings, Otto Pöggeler, Gerold Prauss, Manfred Riedel, Josef Simon, Michael Theunissen, Reiner Wiehl, Wolfgang Wieland, Band 6 Die Flucht in den Begriff Materialien zu Hegels Religionsphilosophie, hrsg. Friedrich Wilhelm Graf und Falk Wagner, 1. Aufl., Stuttgart: Klett-Cotta.